

ВОПРОСЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

Т.І. Жыркевіч
Магілёў, МДУ імя А.А. Куляшова

РАМАНС М. БАГДАНОВІЧА Ў ДВУХ ПЕРАКЛАДАХ НА БАЛГАРСКУЮ МОВУ

«Раманс» («Зорка Венера узышла над зямлёю...») Максіма Багдановіча, адзін з самых лірычных твораў беларускай літаратуры, перакладаўся на розныя мовы: англійскую, нямецкую, польскую. Увагу замежных літаратараў ён прыцягваў сваёй мастацкай дасканаласцю і тым, што стаў сімвалам узніслага каханьня, паэтычным гімнам беларускай нацыянальнай духоўнасці.

У Балгарыі верш стаў вядомы дзякуючы дзейнасці Хрыста Папова і Найдана Вылчава. Пераклад Х. Папова ўпершыню з'явіўся ў складзе невялікага зборніка твораў М. Багдановіча «Златні струні» (1984), а Н. Вылчава – у балгарскай газеце «Літературен форум» за 1992 год (пазней ён увайшоў у яго кнігу перакладаў з беларускай мовы «Беларуската моя тетрадка»). Балгарскаму чытачу даецца магчымасць выбраць той варыянт верша, які больш спадабаецца. Нас жа цікавіць пытанне: які пераклад бліжэй да арыгіналу, наколькі адпавядае аўтарскай задумцы, ідэйна-эмацыянальнаму зместу, як захавалася мастацкая асаблівасць твора, лексічны каларыт, стылёва-інтанацыйныя асаблівасці, розныя адценні арыгіналу (напрыклад, у паэзіі гэта фанетычныя і эўфанічныя паралелі), сінтаксічная дынаміка і іншае.

Перастварэнне мастацкага твора – гэта заўсёды складаны працэс. Перакладчык павінен мець не толькі выдатныя здольнасці інтэрпрэтатара інтанацыйнальнай літаратуры, але і пранікаць у самую сутнасць яе, спасцігаць мастацкія вартасці твора. Калі творчасць якога-небудзь паэта западае ў душу перастваральніка, адпавядае яго ўласным думкам, тады, як заўважае Х. Папоў, «праца перакладчыка становіцца прыемнай і прыносіць глыбокае задавальненне». Менавіта гэтыя суб'ектыўныя фактары дазваляюць узнікаць і існаваць у адным літаратурным асяроддзі розным варыянтам пэўнага твора. Не выключэнне – «Раманс» М. Багдановіча ў Балгарыі.

Кожны з варыянтаў гучыць па-свойму, мае адметныя рысы. Перакладчыкі карысталіся ўласнымі поглядамі, каб узнавіць твор на роднай мове. Яны імкнуліся не проста адлюстравачь твор па-балгарску, але і паказаць свае адносіны да яго, свое разуменне ідэйнага сэнсу.

Пераклад твора падпарадкоўваецца пэўным законам. Адзін з іх патрабуе перадачы сэнсавай дакладнасці арыгінала, так званай аўтарскай канцэпцыі твора, што выяўляецца ў сэнсавых адзінках.

Згадаем першыя чатыры радка раманса Багдановіча:

*/1/ Зорка /2/ Венера /3/ ўзышла над /4/ зямлёю
/5/ Светлыя /6/ згадкі з /7/ сабой /8/ прывяла...
/9/ Помніш, /10/ калі /11/ я /12/ спаткаўся з /13/ табою,
/14/ Зорка /15/ Венера /16/ ўзышла.*

Па-балгарску яны гучаць так:

*Кротко /1/ Венера /2/ изгря над /3/ землята
в /4/ спомени /5/ светли душата замря
/6/ Помнишь ли – /7/ срещнах се /8/ с теб – и в тъмата
кротко /9/ Венера /10/ изгря.*

(пераклад Х. Папова)

*Светна /1/ Венера над нас безутешна
трыгнах към старите /2/ спомени аз...
/3/ Помниш ли, че и /4/ когато /5/ те /6/ срещнах
светна /7/ Венера над нас?*

(пераклад Н. Вылчава)

Як бачым, Х. Папоў захаваў больш сэнсавых адзінак, чым Н.Вылчаў. Усяго па творы метадам падліку намі вызначана, што з 90 сэнсавых адзінак арыгінала ў Хрыста Папова адлюстравана 40, у Найдана Вылчава – 26. Выходзіць, перакладчыкі не зусім «дакладна» перадалі сэнс «Раманса». Але тут слушна прыгадаць, што ў свой час яшчэ сам М. Багдановіч адмаўляў прынцып дакладнасці. Гэта засведчана ў яго рэцэнзіі на рускі пераклад зборніка вершаў Т. Гацье «Эмалі і камеі», зроблены М. Гумілевым. Беларускі паэт арыентаваўся на перадачу не літаральнага зместу верша, а яго «духу». Такого ж прынцыпу прытрымліваліся і балгарскія перакладчыкі. Колькасць захаваных сэнсавых адзінак арыгінала не выконвае важную ролю настолькі, каб можна было б неяк зняважыць пераклады. Галоўнае заключаецца ў тым, каб і ўжоўленыя і замененыя сэнсавыя адзінкі выяўлялі думку аўтара і эмацыянальны фон твора.

У перакладзе Х. Папова першай страфы твора М. Багдановіча з шаснаццаці сэнсавых адзінак перададзена дзесяць. Замест прапушчаных ужываюцца новыя: кротко, душата замря, в тъмата. Ці апраўдваецца іх выкарыстанне? У Х. Папова замест намінацыйнай адзінкі «зорка» даецца прыслоўная «кротко» (лагодна). Можна было бы і на балгарскую мову перакласці, як у арыгінале, «звезда Венера», тады не страцілася б сэнсавыя адзінка. Але Папоў імкнецца перадаць эмацыянальны сэнс твора,

знайсці раўназначнае слова вобразу-сімвалу, якім з'яўляецца «зорка Венера» у творы М. Багдановіча, сімвалу шчырага і ўзнёслага кахання, які зрабіўся чыста беларускім. Лагодны – мае на ўвазе і сарамлівы, і чысты, і светлы. Гэтыя эпітэты могуць характарызаваць каханне, а значыць і яго сімвал – зорку Венеру. Таму, на думку перакладчыка, Венера ў Максіма Багдановіча можа ўзыйсці толькі «кратко» (лагодна). Тым больш перакладчык успрыняў гэтае слова не толькі як асобную адзінку, але і ва ўзаемадзеянні з іншымі сэнсавымі адцэнямі мовы: «светлі», «душата замря», «тёмата». Прыведзены рад слоў апраўдвае ўжыванне і змену важнай адзінкі арыгіналу «з сабой прывяла» на «душата замря» (душа замірае). Менавіта ад светлых успамінаў замірае душа паэта, а іх навеяў у цемры лагодны, нясмелы ўсход зоркі Венеры.

Н. Вылчаў у сваім варыянце выкарыстоўвае іншыя мастацкія сродкі. Вобраз Венеры паўстае перад чытачом светлым («светна») і няўцешным («безутешно»), ён абуджае *старыя* ўспаміны. Ужо з першых радкоў адчуваецца прысутнасць асобы перакладчыка, ўласцівы яму асацыяцый, выкліканых вобразам Венеры. Таму ў творы ўзнікае зусім далёкая ад арыгінала сэнсавая адзінка «безутешно». Здаецца, што аўтар перакладу ставіў задачу не толькі ўзнавіць ідэйны змест твора: нуду лірычнага героя па каханай ў далёкім краі, дзе адзіным ланцужком паміж улюбёнымі з'яўлялася толькі маленькая зорка Венера. Вылчаў выказаў ўласныя перажыванні і напоўніў твор суб'ектыўнымі эмацыянальнымі рэмінісцэнцыямі.

Сэнс твора беларускага паэта Н. Вылчаў раскрывае ў свеце свайго разумення. Калі Максім Багдановіч свядома не ўжываў канкрэтных падрабязнасцей, бо стараўся адлюстраваць ідэальныя, ачышчаныя ад усяго зямнога, узнёслыя пачуцці, то балгарскі перакладчык імкнецца ўдакладніць сэнс раманса, неяк выявіць скрыты падтэкст. Так, закаханых падзяляе «светът безразличен» (свет абыякавы), лірычны герой нудзіцца ў «чуждата степ» (замест «далёкага краю»), выраз «утре далече от теб ще съм вече» (заўтра далёка ад цябе буду яшчэ больш) адлюстроўвае дынамічнасць у развіцці сюжэта, стварае ілюзію падарожжа, між тым як у М. Багдановіча выраз «буду ў далёкім краю я нудзіцца» гучыць больш статычна.

Асаблівы настрой рамансу надае і такая новая сэнсавая адзінка, як «звезден адрес» у радку «търся аз нейния «звезден адрес» (у арыгінале «...углядацца // Ў неба начное і зорку шукаў»). На наш погляд, перакладчык занадта персаніфікуе вобраз зоркі і рамантычная ўзнёсласць верша адсоўваецца на другі план. Зорка, якая сімвалізуе каханне, не можа мець адраса. Яна гарыць не столькі на небасхіле, колькі ў сэрцы лірычнага героя. І ўглядаецца ён у начное неба не ў пошуках менавіта зоркі, а

хутчэй, каб увяць у памяці вобраз каханай. У Х. Папова мы знаходзім такі пераклад гэтага радка: «диря далечният неин светлик». «Шукаю далёкі яе свет» – радок па свайму гучанню і эмацыянальнай насычанасці амаль што адпавядае арыгіналу: ніякай канкрэтнасці, толькі лірычны герой і зорка, што ўздымае ў душы ўспаміны аб каханай.

Больш яркая розныя пазіцыі да перастварэння раманса бачна па радку «Пэўна, ўжо доля такая у нас». Абодва перакладчыка слова «доля» па-балгарску падалі як «жребий» (жэрабя), хаця ёсць адпаведныя балгарскія словы «сѣдба», «участ». У Багдановіча адчуваецца нейкая фатальнасць лёсу, адлюстроўваецца пасіўнасць лірычнага героя да жыцця. Слова «жэрабя», якое дапускае і ўплыванне непадуласных чалавеку сіл, азначае усё ж такі нейкі выбар свайго лёсу самім чалавекам. Так праяўляецца актыўнасць з боку таго, хто выбірае. Каб наблізіць сэнс пераклада да арыгінала і выявіць няпэўнасць лёсу, Х. Папоў выкарыстоўвае прэдыкатывную форму: «жребий е друг» (жэрабя іншы). «Іншы» – значыць невядомы, нявызначаны. У перакладзе гучыць тая ж няпэўнасць, што і ў вершы Багдановіча. Найдан Вылчаў, верны свайму бачанню твора беларускага паэта, наадварот не імкнецца перадаць няпэўнасць, а яшчэ больш удакладняе: «жребий на пътник без път». Герою выпала жэрабя падарожніка, пакутніка, які не ведае куды ісці. Тут перакладчык узмацніў сацыяльны матыў твора: лірычны герой па невядомым прычынам асуджаны на заўсёдняе вандраванні.

У перакладах верша М. Багдановіча можна сустрэць не толькі розначытанні, але і наадварот – амаль поўнае супадзенне. Даслоўна перадаецца сэнс радка «Мощна кахаў я цябе, дарагая». У Х. Папова ён гучыць, як «Толкова много обичам те, мила», у Н. Вылчав з невялікімі зменамі (зварот перакладчык паставіў у пачатак радка): «Мила, аз толкова теб те обичам». Невялікую розніцу можна ўбачыць у сінтаксічнай пабудове выраза: у першым варыянце ўжываецца пэўна-асабовы сказ, у другім – асоба вызначаецца займеннікам «аз» (я). (Заўважым, што гэтая розніца паміж перакладамі захоўваецца па ўсяму вершу).

У апошнім радку раманса «Каб хоць на міг уваскрэсла каханне» ўяўляецца ўся моц кахання лірычнага героя, акрэсліваецца ідэя неўміручасці пачуцця. Перакладчыкі пранікліся эмацыянальнай узнёсласцю верша і перадалі па-балгарску апошнія яго словы без зменаў, тым самым аддаючы перавагу таленту беларускага паэта, які з геніяльнай інтуіцыяй звязаў вобраз далёкай і недасяжнай зоркі з лёсам чалавека.

«Раманс» Максіма Багдановіча выклікае шмат пачуццяў, асацыяцый, рэмінісцэнцый. Перакладчыкі па-свойму адчулі мастацкую універсальнасць і ўзнёслую сімвалічнасць твора. Хрыста Папоў пайшоў услед за Багдановічам, малючы гаму пачуццяў у вершы, захоўваючы ўзвыша-

нась вобразаў. Ён убачыў і ўвасобіў асаблівую чуллінасць паэзіі М. Багдановіча, дасканаласць форм. Найдэн Вылчаў зрабіў акцэнт на ідэйна-эмацыянальным змесце лірыкі беларускага паэта, таму мы знаходзім шмат лексічных недакладнасцяў. У перакладах Вылчавы сродкі выяўлення і вобразная сістэма падвяргаецца пэўным зменам, але ж захоўваецца арыгінальная аўтарская ідэя. А калі мець на ўвазе, што мастацкі пераклад – гэта не толькі «пераклад» твора з адной мовы ў іншую, але і «перавод» яго з адной нацыянальнай культуры ў іншую, то бачанне свету інтэрпрэтатара верша тут іграе асаблівую ролю, пры якой уся сістэма выяўленчых сродкаў арыгінала падаецца праз адэкватныя выразы мовы перакладчыка і яго талент пранікаць у сутнасць іншанцыянальнай літаратуры.

1. *Багдановіч, М.* Златны струны. Превод от Христо Попов. – София, 1984.

2. *Багдановіч, М.* Поўны збор твораў. У 3-х т. Т. 1. Вершы, паэмы, пераклады, наследванні, чарнавыя накіды. – Мн., 1992.

3. *Вылчев, Н.* Беларуската моя тетрадка. Избрани преводи. – Мн., 2000.